

Diagnosi del Pla de drets humans de Catalunya

Dret a la cultura

Gemma Carbó

Índex

1. Formulació del dret	2
1.1. Reconeixement jurídic internacional del dret i anàlisi de dret comparat	3
1.1.1. Instruments internacionals jurídicament vinculants	3
1.2. Reconeixement jurídic intern del dret	6
2. Identificació de les entitats, col·lectius o moviments socials que han treballat sobre aquest dret a Catalunya	9
3. Estat actual del reconeixement i de la implementació d'aquest dret a Catalunya	11
3.1. Elements de compliment efectiu del dret a Catalunya: legislació, polítiques públiques	11
3.2. Mancances detectades, graus d'incompliment	14
4. Mesures proposades per tal d'assolir l'efectivitat del dret	16
5. Recomanacions per tal de fer un seguiment sobre l'acompliment de les mesures proposades	18

1. Formulació del dret

Segons el conjunt de textos normatius, el dret a la cultura es troba oficialment repartit en tres grans àrees: el dret de les persones a beneficiar-se dels rendiments de les seves produccions intel·lectuals, científiques i artístiques (dret d'autor) el dret de tothom a gaudir del progrés científic o intel·lectual i de les seves aplicacions (accés a la cultura) i el dret a participar en la vida cultural.

La importància de la propietat intel·lectual o dret d'autor de les obres literàries i artístiques va ser reconeguda ja l'any 1886 pel Conveni de Berna impulsat per Victor Hugo que estableix la garantia a nivell internacional del dret a controlar l'ús de les obres creatives i a rebre una contraprestació econòmica a canvi.

El gaudi del progrés científic o intel·lectual i de les seves aplicacions i el dret a participar en la vida cultural no han estat històricament reconeguts fins a la declaració universal de drets humans que fa referència, en el seu article 22, als drets "econòmics, socials i culturals" com a indispensables per a la dignitat de l'esser humà. Tot i que la mateixa carta assenyalava en el preàmbul la necessitat d'una concepció comuna de tots els drets humans el cert és que si ja els drets econòmics i socials han estat en general poc rellevants, els drets culturals van ser considerats durant molts anys com assenyalava Januzs Symonides com "*una categoria descuidada dels drets humans*". A nivell jurídic no han estat desenvolupats fins a la primera dècada del segle XXI.

El primer exercici acadèmic de concreció jurídica del contingut i abast del dret el va protagonitzar l'anomenat Grup de Friburg, integrat per experts que va impulsar la *Declaració de Friburg sobre drets culturals* (2007), on concreta nou grups de drets: 1) escollir la identitat pròpia, 2) accedir al patrimoni cultural, 3) pertànyer o no a una comunitat, 4) accedir a la vida cultural i participar-hi, 5) expressar-se en la llengua escollida, 6) el dret d'autor, 7) el dret a l'educació, 8) el dret a la informació i 9) el dret a participar de l'elaboració, execució i avaluació de polítiques culturals¹.

Els drets d'accés al patrimoni cultural o el dret a l'educació i a la informació són els àmbits que més van avançar jurídicament, després del dret d'autor, gràcies a l'impuls d'organismes internacionals com la UNESCO i la tasca del Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides. L'any 2009 fou especialment important per la concreció jurídica d'altres àmbits dels drets culturals més centrats en la participació. L'observació general nº 21 del comitè DESC concretava el significat d'aquesta qüestió i alhora es creava la figura de la Experta Independent del Consell de Drets Humans de Nacions Unides per als drets culturals en un mandat de 3 anys que s'ha anat prorrogant des d'aleshores.

L'observació general num. 21 concreta també les limitacions al dret a participar a la vida cultural que se situen en la necessitat de respectar alhora tots els drets humans i llibertat fonamentals sense excepció i per tant, com assenyalava el document: "ningú pot invocar la

¹ <http://www.culturalrights.net/ca/forum.php?c=4>

diversitat cultural per vulnerar els drets humans garantits per el dret internacional ni per limitar el seu abast”

A nivell de límits, el document continua assenyalant que en algunes circumstàncies pot ser necessari imposar limitacions al dret, especialment en el cas de pràctiques culturals negatives encara que siguin atribuïdes a la costum i la tradició, si aquestes atempten contra altres drets humans. Les limitacions han de ser sempre proporcionades, és a dir que cal aplicar la mesura menys restrictiva i cal tenir em compte les normes internacionals de drets humans vinculats amb el dret a participar a la vida cultural com son el dret a la intimitat, a la llibertat de pensament, consciència i religió, a la llibertat d'opinió i expressió, a la reunió pacífica i a la llibertat d'associació.

1.1. Reconeixement jurídic internacional del dret i anàlisi de dret comparat

L'art. 27 de la *Declaració Universal dels drets humans* indica que:

- 1.- Tota persona té dret a participar lliurement en la vida cultural de la comunitat, a gaudir de les arts i a participar i beneficiar-se del progrés científic.
- 2.- Tota persona té dret a la protecció dels interessos morals i materials derivats de les produccions científiques, literàries o artístiques de què sigui autor.

La negociació d'aquest article no fou senzilla especialment en el seu apartat 1. La qüestió del caràcter individual i col·lectiu alhora d'aquests drets va dividir la comunitat internacional. EEUU, Canadà, Austràlia o els països llatinoamericans defensaven un model d'assimilació cultural i entenien la qüestió de les minories com un fet exclusivament europeu. Els drets culturals de les majories eren considerats secundaris malgrat que estan directament vinculats al dret a l'educació, a la llibertat de creació i a la llibertat de càtedra o a d'altres drets relacionats com el de la llibertat d'expressió.

1.1.1. Instruments internacionals jurídicament vinculants

Sistema de Nacions Unides

Propietat intel·lectual i dret d'autor

- *Conveni de Berna per a la protecció de les obres literàries i artístiques (1886)*. Preveu drets morals o dret a reivindicar la paternitat de les obres i oposar-se a qualsevol modificació. Fou revisada per la Convenció Universal sobre el dret d'autor de la UNESCO de l'any 1952 i de Paris l'any 1971.
- *Tractat de la OMPI sobre dret d'autor (WCT) (1996)*. Protecció de les obres i els seus autors en l'entorn digital
- *Tractat de Marrakech (2013)* per facilitar l'accés a les obres publicades a les persones cegues, amb discapacitat visual o amb d'altres dificultats per accedir al text imprès.

UNESCO

Protecció dels professionals

- *Recomanació relativa a la condició de l'artista (1980)*

Patrimoni cultural

- Convenció per a la protecció dels béns culturals en cas de conflicte armat i reglament per a l'aplicació de la convenció (1954).
- Convenció sobre les mesures que cal adoptar per prohibir i evitar la importació, l'exportació i la transferència de propietat il·lícita de béns culturals (1970).
- Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial cultural i natural (1972).
- Convenció sobre la protecció del patrimoni cultural subaquàtic (2001).
- Convenció per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial (2003).

Participació a la vida cultural

- *Pacte de drets econòmics, socials i culturals (1966)* . En el seu article 15.1 reconeix el dret a participar en la vida cultural. En el punt 2 enumera les mesures que els Estats Parts han d'adoptar - conservació i difusió de la ciència i la cultura - respecte a la llibertat científica i creadora - reconeixement de les relacions internacionals i la cooperació com a estratègies importants per a la seva protecció.
- *Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació racial (1965)*. Art. 5.e.vi: cal protegir a totes les persones sense discriminació i garantir el seu dret a participar, en condicions d'igualtat, en les activitats culturals.
- *Convenció sobre els drets dels infants (1989)*. Article 31
- *Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a les minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques (Assemblea General de Nacions Unides 1992)* article 2.
- *Protocol Facultatiu al Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (2008)*. Garantia internacional d'aquests drets i possibilitat d'apel·lació individual als tribunals de drets humans.
- *Observació general n°21 sobre el article 15.1a del PIDESC (2009)*. Aquest dret ha de ser caracteritzat com a llibertat que requereix de l'Estat tant l'abstenció (no interferència en l'exercici de pràctiques culturals i en l'accés a bens i serveis culturals) com una acció positiva. Els Estats han d'assegurar la presència dels bens i serveis culturals a les llibreries, museus, teatres, espais públics tant en el seu format tangible com intangible (llengua, costums, maneres de pensar). El seu exercici pot ser individual o col·lectiu i cal garantir l'accessibilitat a totes les persones sota els principis d'igualtat, no discriminació o acció positiva.
- *Mandat de l'experta del Consell de Drets Humans de Nacions Unides (2009)*.

Diversitat cultural i educació artística

- *Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals (2005)*. Principis rectors: respecte a les llibertats fonamentals i als drets humans.
- *Conferències mundials de la UNESCO sobre educació artística (2006-2010)*.
- *Quinzè informe de la Relatora Especial sobre drets culturals (2018)*, Karima Bennoune sobre com facilitar l'exercici ple dels drets humans mitjançant les activitats artístiques i culturals

Consell d'Europa

- *Conveni Europeu de Drets Humans (1950)*. Protegeix drets civils i polítics vinculats als drets culturals com són la llibertat de pensament, de consciència, de religió i d'expressió, o la llibertat de reunió i d'associació.
- *Convenció cultural europea (1954)*. La Convenció cultural Europea (núm. 018). El Conveni (art. 5) defineix el patrimoni cultural comú d'Europa. El nivell de compromís és molt lleu.
- *Carta Social Europea (1961)*. En l'article 30 de la seva versió revisada assenyala que les parts es comprometen a garantir entre d'altres, l'accés a l'ensenyament i la cultura.
- *Conveni relatiu a la Salvaguarda del Patrimoni Arquitectònic d'Europa (1985)*.
- *Conveni europeu per a la protecció del patrimoni arqueològic (1992)*
- *Conveni europeu del paisatge (2000)*.
- *Conveni sobre el valor del patrimoni cultural per a la societat (2005)*. Suposa la superació definitiva de la noció materialista del patrimoni cultural.

Unió Europea

Només després del Tractat de la Unió Europea de 1992, i al fil de la recepció de la noció de ciutadania europea, es va incloure un Títol relatiu a la Cultura. En la seva redacció vigent, el Tractat de Funcionament de la Unió Europea (art. 167.1, antic article 151 TCE, consolidat segons el Tractat de Lisboa estableix que: "La Unió contribueix al ple desenvolupament de les cultures dels Estats membres, dins del respecte a llur diversitat nacional i regional, i posa al mateix temps en evidència el patrimoni cultural comú."

Agenda europea per a la cultura

S'estableix, per primera vegada en l'àmbit de la cultura, el compromís polític dels Estats Membres de dissenyar una estratègia d'acció cultural europea. En tal sentit, es defineixen tres accions:

- La promoció de la diversitat cultural i el diàleg intercultural.
- La promoció de la cultura com a catalitzador de la creativitat, en el marc de l'Estratègia de Lisboa per al Creixement, l'ocupació, la innovació i la competitivitat. Es tracta aquí d'abordar les Indústries Culturals i Creatives (ICC) i la contribució de la inversió estratègica en cultura al desenvolupament local i regional.
- La promoció de la cultura com un element vital de les relacions internacionals de la Unió. En la seva qualitat de part de la Convenció de la UNESCO sobre la protecció i promoció de la diversitat de les expressions culturals, la UE té el compromís d'integrar la dimensió cultural en les seves relacions amb les regions i els països socis.

Patrimoni

- Reglament (CE) núm. 116/2009 del Consell, de 18 de desembre de 2008, relatiu a l'exportació de bens culturals. L'exportació de bens culturals (definits a l'Annex I) fora

del territori duaner de la Comunitat estarà supeditada a la presentació d'una autorització d'exportació.

- *Directiva 93/7/CEE del Consell*, de 15 de març de 1993, relativa a la restitució de béns culturals que hagin sortit de forma il·legal del territori d'un Estat membre.

Educació i cultura

Recomanacions als estats en matèria d'educació al llarg de la vida i definició de competències clau:

- Competència 8: La consciència i l'expressió culturals, que suposen la consciència de la importància de l'expressió creativa d'idees, experiències i emocions a través de diferents mitjans (la música, les arts escèniques, la literatura i les arts plàstiques.). Recomanació [2006/962/CE](#) del Parlament Europeu i del Consell, de 18 de desembre de 2006, sobre las competències clau para el aprenentatge permanent (DO L 394 de 30.12.2006, pp. 10-18)

Dret d'autor

- *Directiva 2001/29/CE* del Parlament Europeu i del Consell, de 22 de maig de 2001 relativa a la harmonització de determinats aspectes dels drets de autor i drets afins a la societat de la informació (DOCE n.º 167, de 22 de juny de 2001).
- *Directiva (UE) 2017/1564* del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de setembre de 2017, sobre certs usos permesos de determinades obres i altres prestacions protegides per drets de autor i drets afins a favor de persones cegues, amb discapacitat visual o amb altres dificultats per accedir a textos impresos (DOL 242 de 20 de setembre de 2017).

1.2. Reconeixement jurídic intern del dret

A nivell estatal

Constitució espanyola de 1978 article 44.1: els poders públics promouran i tutelaran l'accés a la cultura, a la que tots tenen dret. Es tracta d'un dret fonamental però no compta amb les garanties de reserva de llei o recurs judicial inclosa l'empara del constitucional. Aquest dret implica la obligació per part de l'Estat de crear les condicions necessàries com assenyalat a l'article 9.2.

L'article 20 reconeix i protegeix els drets a: a) expressar i difondre lliurement pensaments i idees i opinions mitjançant la paraula, l'escrit o qualsevol altre mitjà de reproducció; b) a la producció i creació literària, artística, científica i tècnica; c) a la llibertat de càtedra; d) a comunicar i rebre lliurement informació certa per qualsevol mitjà de difusió. La llei regularà el dret a la clàusula de consciència i al secret professional en l'exercici d'aquestes llibertats. L'exercici d'aquests drets no pot restringir-se mitjançant cap tipus de censura prèvia.

Les competències en matèria de cultura són però exclusives a Catalunya i comprenen les activitats artístiques i culturals que es porten a terme en territori català, el patrimoni cultural i els centres de dipòsit cultural que no són de titularitat estatal. L'Estatut també atribueix a la Generalitat la competència exclusiva sobre el règim jurídic de les associacions i les fundacions, i sobre els serveis públics de comunicació audiovisual d'àmbit local.

Propietat intel·lectual

Es tracta d'una normativa en constant desenvolupament atesa la importància que tenen en aquesta matèria els avenços tècnics. La normativa comunitària pretén harmonitzar en aquest camp la legislació de tots els països de la Unió Europea.

- Reial Decret Legislatiu 1/1996, de 12 d'abril, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de propietat intel·lectual, modificat per la Llei 5/1998, de 6 de març, d'incorporació al Dret espanyol de la Directiva 96/9/CE, del Parlament Europeu i del Consell, d'11 de març de 1996, sobre la protecció jurídica de les bases de dades.
- Reial Decret 281/2003, de 7 de març, pel qual s'aprova el Reglament del Registre General de la Propietat Intel·lectual.

IVA

L'1 de setembre de 2012 va entrar en vigor la polèmica pujada de l'IVA cultural, una taxa que era una de les més altes de la Unió Europea. L'any 2017 la Llei 3/2017, de 27 de juny, de Pressupostos Generals de l'Estat rebaixava l'IVA del 21% al 10% a la música en viu i les arts escèniques excloent el cinema. La Llei 6/2018, de 3 de juliol, de Pressupostos Generals de l'Estat per a 2018 inclou el cinema en la rebaixa.

A Catalunya

L'*Estatut d'Autonomia* explicita l'obligació dels poders públics de facilitar la participació en la vida cultural i reconeix el dret dels pobles a conservar i desenvolupar llur identitat (art. 4). També dedica un article (22) a desenvolupar els drets i deures en l'àmbit cultural, tot reconeixent el dret d'accés a la cultura i el desenvolupament de les capacitats creatives. Promoure, fomentar i facilitar són les obligacions (especificades en els arts. 40 i 42) que l'Estatut determina que han d'assumir els poders públics en relació amb aquests drets.

En l'**article 22 de l'Estatut del 2006** es fa referència concreta al dret d'accés a la cultura i al desenvolupament de les seves capacitats creatives individuals i col·lectives, així com al deure de respectar i preservar el patrimoni. Es defineixen com obligacions dels poders públics les de:

- Fomentar la creativitat artística, la conservació i la difusió del patrimoni cultural de Catalunya.
- Facilitar l'accés a la cultura, als béns i als serveis culturals i al patrimoni cultural, arqueològic, històric, industrial i artístic de Catalunya (art. 44).
- Promoure polítiques que fomentin el reconeixement del paper de les dones en l'àmbit cultural (art 41).
- Promoure la participació individual i associativa en l'àmbit cultural (art. 43).

- Generar condicions que garanteixin el dret a rebre dels mitjans de comunicació continguts caracteritzats pel pluralisme cultural (art. 52).

Llei 17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes. En l'àmbit concret de l'art i la cultura, la Llei obliga les administracions públiques de Catalunya a adoptar les mesures necessàries per a garantir el dret de les dones a la cultura.

Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació. Principis rectors: d) El respecte de la llibertat d'ensenyament (...) la llibertat de càtedra del professorat i la llibertat de consciència dels alumnes. Principis específics: c) La capacitat cultural, científica i tècnica que permeti als alumnes la plena integració social i laboral.

El **dret a la llibertat de càtedra** està reconegut a l'article 20.1 de la Constitució espanyola. Des de la Sentència del Tribunal Constitucional 5/1981, de 13 de febrer, la doctrina constitucional ha reconegut que aquesta llibertat de càtedra està atribuïda a tots els docents, de tots els nivells educatius, tant si estan destinats als centres públics com als privats. L'autonomia docent que garanteix la llibertat de càtedra està limitada només pel respecte als drets fonamentals i als principis rectors de la Llei d'Educació catalana en el cas del professorat de secundària així com per l'organització interna del centre en aplicació de la seva autonomia en els àmbits pedagògic, organitzatiu i de gestió de recursos humans i materials. (article 90.1).

Llei 2/1993 de cultura popular capacita el Govern per exercir l'acció pública des de la protecció patrimonial i la dinamització socio-cultural, entesa com "el conjunt de les diverses actuacions tendents al foment de les manifestacions culturals i artístiques no professionals, dutes a terme per grups o entitats sense finalitat de lucre per crear i difondre la cultura en tot el territori i a tots els ciutadans i promoure la màxima participació d'aquests" (Llei 2/1993, art. 7).

Els governs locals

El Consell de Drets Humans a l'agost de 2015 va adoptar un informe sobre el Paper del Govern Local en la promoció i protecció de drets humans fent èmfasi en la responsabilitat compartida i complementària dels governs locals respecte dels deures de protecció, promoció i respecte dels drets humans. Derivades d'aquest informe son la **Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans de la Ciutat (2000)** i la Carta Mundial pel Dret a la Ciutat o la Carta- Agenda Mundial de Drets Humans de la Ciutat.

Per altra banda, a nivell jurídic intern les ciutats tenen atribuïdes importants competències en l'àmbit dels drets humans que es troben recollides en la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les Bases del Règim Local, modificada per la Llei 27/2013, de 27 de desembre, de Racionalització i Sostenibilitat de l'Administració Local. En el seu capítol III i els articles 25 a 28 s'estableixen com a competències municipals en l'àmbit de cultura: biblioteques, promoció de la cultura i educació (especialment infantil).

A nivell espanyol destaca en els darrers mesos la iniciativa del Pla d'acció de govern 2015 – 2019 de la ciutat de Madrid i en concret la iniciativa del Pla Estratègic de Drets Humans 2017-2019.

Carta de ciutadania. Carta de drets i deures de Barcelona (2011) (4) està dedicat als drets i obligacions respecte a la cultura.

Agenda 21 de la cultura (2004) promoguda per la CGLU des de la seva comissió de cultura. Els governs locals consideren que els drets culturals formen part indissociable dels drets humans.

2. Identificació de les entitats, col·lectius o moviments socials que han treballat sobre aquest dret a Catalunya

Observatori DESC i totes les entitats que el conformen.

<http://observatoridesc.org/>

Ciutats i governs locals units CGLU - comissió de cultura

<http://www.agenda21culture.net/es/quienes-somos/comite-de-cultura>

Fundació INTERARTS. Eduard Delgado, el seu fundador, va ser l'impulsor de la Carta dels Drets Culturals dels Ciutadans i Ciutadanes de Barcelona, l'any 2002. L'any 2004, també a Barcelona, INTERARTS va coordinar un diàleg internacional pioner sobre drets culturals.

<http://www.interarts.net>

Òmnium Cultural, una de les entitats més dinàmiques i integradores en defensa dels drets i les llibertats, especialment les polítiques i culturals amb més de 130.000 socis i sòcies.

<https://www.omnium.cat/ca/>

Apropa Cultura (2006). Fan la mediació amb teatres, museus, auditoris i festivals d'arreu de Catalunya perquè aquests col·lectius tinguin accés a la seva programació habitual.

<https://www.apropacultura.cat/ca/apropa-cultura>

El cercle de cultura (2010) entitat de caràcter privat i associatiu, independent, amb voluntat de participar en la vida pública des de la pluralitat ideològica dels seus membres fundadors i associats en el marc del cercle d'economia. <http://www.cerclodecultura.org/info/about>

SOS Monuments, nascuda a Catalunya el 1997, com a iniciativa d'un grup d'arquitectes, geògrafs, historiadors i diversos professionals preocupats per obrir canals de participació de la societat en la democratització i control de la gestió del patrimoni cultural. <http://sos-monuments.org>

Les associacions de professionals de la cultura:

Associació de professionals de la gestió cultural de Catalunya (APGCC).

Associació d'actors i directors professionals de Catalunya (AADPC)

Associació de professionals de la dansa de Catalunya (APDC)
Associació de professionals del circ de Catalunya (APCC)
Associació Professional de Músics de Catalunya (MUSICAT)
Associació de Músics de Jazz i Música Moderna de Catalunya (AMJM)
Associació de Músics de Tarragona (AMT)
Associació d'Escenògrafs de Catalunya (AdEC)
Associació de Companyies Professionals de Dansa de Catalunya (ACPDC)
Associació de Regidoria de l'Espectacle de Catalunya (AREC)
Associació de Tècnics i Tècniques de l'Espectacle de Catalunya (AteCat)
Associació Col·legial d'Escriptors de Catalunya (ACEC)
Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC)
Guionistes Associats de Catalunya (GAC)
Asociación de Fotógrafos Profesionales de España (AFP)
Associació Professional d'Il·lustradors de Catalunya (APIC)
Associació d'Artistes Visuals de Catalunya (AAVC)
Foment de les Arts i del Disseny (FAD)
Associació Catalana de Crítics d'Art (ACCA)

Les societats privades que gestionen **drets d'autor**:

SGAE Autors i editors literaris, dramàtics i musicals, a excepció de l'obra impresa.

<http://www.apcc.cat>

CEDRO Autors i editors d'obres impreses. <http://www.cedro.org>

VEGAP Autors d'obres d'arts plàstiques, de creació gràfica, disseny i fotografia.

<https://www.vegap.es/inicio.aspx>

DAMA Autors literaris i directors-realitzadors de les obres cinematogràfiques i altres obres audiovisuals <http://www.damautor.es>

AISGE Artistes intèrprets d'actuacions artístiques fixades sobre un suport, mitjà o sistema audiovisual. <http://www.aisge.es>

AIE Artistes intèrprets o executants <https://www.aie.es>

AGEDI Productors fonogràfics. <http://www.agedi-aie.es>

EGEDA Productors d'obres i gravacions audiovisuals <http://www.egeda.es>

Acadèmia catalana de la música <http://academiamusica.cat>

Acadèmia del cinema català <https://www.academiadelcinema.cat/ca/>

Fundacions privades al servei de la cultura agrupades moltes d'elles entorn la **Coordinadora Catalana de Fundacions** i la seva comissió de cultura. Fundacions bancaries com La Caixa tenen també programes específics com Art for Change, d'accés a la cultura. <http://www.ccfundacions.cat>

La **xarxa Artibarri** de comunitats creatives pel canvi social, vol visibilitzar les diferents experiències que tenen a veure amb l'art com a eina de transformació social i interconnectar-les. <https://artibarriblog.wordpress.com/>

La **Federació catalana d'associacions i clubs UNESCO** conformada per càtedres, biblioteques, associacions i clubs UNESCO. Un dels àmbits més característic de les

associacions i clubs UNESCO és el cultural. Un àmbit que des del 1995 s'ha complementat com a Cultura de Pau, i que té com a apartat específic la preocupació pel Patrimoni i les polítiques culturals. <http://www.fcacu-unesco.org/ca/xarxa-civil-unesco.html>

La **Federació d'ateneus de Catalunya**. Està formada per 163 entitats de tot el territori català, els seus federats sumen gairebé 100.000 socis i programen més de deu mil activitats on hi participen més d'un milió de persones cada any. <http://www.ateneus.cat/>

Entitats associatives que treballen en el marc de la cultura i la **comunicació audiovisual** en clau de drets fonamentals: Associació A Bao A Qu, Teleduca, Aulamedia, Versembrant entre d'altres.

Entitats associatives de cultura popular i tradicional: 3.445 associacions (dades del 2013) que tenen com a principal objectiu activitats relacionades amb expressions culturals d'arrel. 431.290 persones estan associades a aquestes entitats i 51.260 dediquen part del seu temps a treballar-hi voluntàriament.

3. Estat actual del reconeixement i de la implementació d'aquest dret a Catalunya

Els propis agents culturals que reivindiquen mesures concretes com la rebaixa de l'IVA cultural en el seu moment o millores professionals no estan emmarcant les seves pretensions com a demandes que poden reivindicar en clau de drets humans i culturals i que, per tant, impliquen obligacions concretes per a l'estat. En l'únic àmbit en que es genera un cert consens més enllà de l'IVA és en la defensa de la llibertat d'expressió i creació.

3.1. Elements de compliment efectiu del dret a Catalunya: legislació, polítiques públiques

En el pla de la legislació i administració pública:

- a) Regulació important en l'Estatut d'autonomia a través dels seus articles 4, 22, 40 i 42 considerant la cultura com a dret fonamental.
- b) Vinculació internacional de Catalunya amb la UNESCO i les Nacions Unides a través de UNESCOCAT. El Govern de Catalunya hi manté una relació institucional continuada des de fa més de trenta anys, i recentment s'ha concretat per via dels diferents convenis de col·laboració signats el 2003 i el 2006. El juny de 2013, es va renovar amb un nou Memoràndum d'Entesa.
- c) Desplegament jurídic i institucional realitzat pel Parlament de Catalunya des de la recuperació de la democràcia.

Com a síntesi de les **lleis sectorials** prèvies, La Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català estableix el marc dins el qual s'han de situar necessàriament les diferents lleis sectorials com la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents, la Llei 17/1990, de 2 de novembre de museus, la Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema

bibliotecari de Catalunya i La Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural i Decret 73/1995, de 7 de març, pel qual es regula la declaració d'associacions i fundacions d'interès cultural. L'acompanya el Decret 175/1994, de 28 de juny, sobre l'1% cultural. La recuperació i preservació del patrimoni cultural català així com el desplegament al llarg d'aquests anys de les **xarxes de museus, arxius i biblioteques públiques de Catalunya** son sens dubte una de les millors eines d'acompliment dels drets culturals.

La Llei 20/2010, del 7 de juliol, del cinema és especialment significativa en el seu article 45, que va acompanyada de la creació de l'**ICEC** que assessora i acompanya les empreses i els professionals de la cultura dels diferents sectors. L'ICEC treballa també pel desenvolupament de públics i gestiona la Filmoteca de Catalunya que té per missió recuperar, preservar, catalogar i restaurar el patrimoni fílmic i documental, i fer recerca i donar suport a l'educació i a la difusió de la cultura cinematogràfica.

La Llei 6/2008, de 13 de maig, del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts **CoNCA** amb l'objectiu de renovar les polítiques culturals, millorar, ampliar i establir el suport a la creació.

La Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya i la Llei 2/2000, de 4 de maig, de creació del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, el **CAC** que té com a principis d'actuació la defensa de la llibertat d'expressió i d'informació, del pluralisme, de la neutralitat i l'honestat informativa. En la seva línia de ciutadania vetlla pels drets i llibertats culturals i promou la igualtat d'accés als mitjans de comunicació.

La Llei 15/2014, del 4 de desembre i **DECRET 121/2015**, de 23 de juny, de creació del fons a què es destina l'impost sobre la provisió de continguts per part de prestadors de serveis de comunicacions electròniques. L'impost es destinarà a dos fons, el de foment de la indústria audiovisual i el de la difusió de la cultura digital.

d) L'ordenació i regulació dels ensenyaments culturals i artístics a Catalunya

Estudis superiors i professionals en tots els àmbits de la cultura i les arts son possibles avui a Catalunya i comptem tanmateix amb col·legis professionals que vetllen pel compliment i regulació de les seves àrees. Els **estudis superiors artístics** de Música, Dansa, Art Dramàtic, Conservació i Restauració de Béns Culturals, Disseny i Arts Plàstiques, que depenen del Departament d'Ensenyament. Destaca a l'Institut del Teatre, també, la creació de l'OEA (observatori arts escèniques aplicades).

En paral·lel els ajuntaments i la Generalitat van fer durant les darreres dècades del segle passat un esforç considerable en la creació **d'una xarxa d'escoles municipals de música i d'arts** agrupades avui majoritàriament a l'ACEM i en programes com Ara Art.

En els **estudis obligatoris**, La Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació, estableix que correspon al Govern de la Generalitat de Catalunya determinar el currículum per a

cadascuna de les etapes i ensenyaments del sistema educatiu català, en el marc dels aspectes que garanteixen l'assoliment de les competències bàsiques. En aquest marc, el Decret /2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria i el DECRET 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària concreten seguint les recomanacions europees, la competència cultural i artística

Quant al disseny i implementació de polítiques públiques

El Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya 2010-2020 de polítiques de proximitat. L'actuació pren com a referència el marc competencial que determina l'Estatut de Catalunya de 2006, i en concret l'article 22 sobre drets i deures en l'àmbit cultural.

Pla Integral de les arts escèniques i musicals per a tots els públics 2011- 2018

Programes de l'agència Catalana del Patrimoni Cultural com el **Programa ArgOnautes** de suport a les sortides escolars o el de la Diputació de Girona, **programa Indika**.

El **Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona** com a Observatori especialitzat i d'impuls a la formació en Gestió Cultural. La **Oficina de Difusió Artística** i la **Oficina de Patrimoni Cultural** de suport als municipis per garantir l'accés a la cultura arreu. Es crea també la **Xarxa de Pobles i ciutats pels drets humans**. El **Sistema Públic d'Equipaments Escènics i Musicals (SPEEM)** és una xarxa integrada per teatres i auditoris d'arreu de Catalunya creada amb l'objectiu de consolidar l'activitat cultural als municipis catalans i de distribuir-la homogèniament, per tal de garantir el dret de la ciutadania d'accedir en condicions d'igualtat a la cultura.

El darrer **Pla de govern del Departament de Cultura** (12/12/2018) de la Generalitat de Catalunya posa l'accent en el caràcter social de la cultura i busca fórmules per treballar-la de manera transversal amb educació entre d'altres.

La **mesura de Govern de l'ajuntament de Barcelona** (2018) per a una política pública de educació i cultura posa a disposició dels projectes educatius i culturals 400.000€ trencant així amb una visió excessivament sectorial de la cultura que s'allunyava de la seva consideració com a dret fonamental.

En aquesta línia, ajuntaments com El Prat de Llobregat amb el **programa interseccions** o Centelles amb l'elaboració d'un **Pla estratègic educatiu i cultural** pioner són referents municipals d'un canvi de perspectiva important en la política cultural més orientada a garantir els drets a la participació plena.

A nivell de polítiques educatives, l'esforç del **Consorci d'educació de Barcelona i la Fundació Bofill** a través del programa d'aliances magnets entre escoles i institucions culturals o científiques i el programa **Educació 360°** és també un bon exemple de programa orientat a la garantia dels drets culturals a través de l'educació

Assumpció per part de la Generalitat – Departament d'Educació del programa **Escoles noves 21** com a política pública d'innovació educativa. Escenari interessant per a millorar l'accés a les arts i la cultura a través d'una educació més holística i integradora de les experiències estètiques i les emocions.

L'Estatut de l'Artista aprovat per la comissió de cultura del congrés de diputats el 21 de juny de 2018 proposa un nou marc laboral, legal i fiscal amb mesures concretes: com la rebaixa de l'IVA cultural al 10%; que els treballadors tributin segons una mitjana dels ingressos dels últims tres o quatre anys i amb un límit màxim; fer compatible el cobrament de drets d'autor i la percepció de la pensió de jubilació; adaptar la llei que regula l'IRPF perquè els artistes i creadors es puguin acollir a l'exempció del 30%; i una solució a la intermitència dels autònoms en relació també amb l'IRPF.

https://elpais.com/cultura/2018/12/28/actualidad/1545996303_370896.html

3.2. Mancances detectades, graus d'incompliment

Llibertat d'expressió artística

De manera general a Europa i en especial a Espanya i Catalunya hi ha hagut en els darrers anys un clar retrocés en les garanties de llibertat artística tal i com assenyala l'Informe Freemuse de la UNESCO. En una recerca basada en 533 casos detectats de violació de la llibertat artística en 78 països l'any 2017, Espanya apareix entre els 10 països on s'ha reduït de manera alarmant la garantia d'aquest dret amb dades importants d'empresonaments especialment entre el món dels rapers. La Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana coneguda com a Llei mordassa està a la base de la problemàtica.

<https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/freemuse-the-state-of-artistic-freedom-2018.pdf>

Llibertat de càtedra

Les 174 queixes rebudes pel síndic de greuges i el Ministeri d'Educació sobre presumptes casos d'adoctrinament nacionalista a l'escola catalana van obrir la porta al debat sobre la llibertat de càtedra del professorat de secundària a Catalunya. La percepció d'adoctrinament segueix vigent entre una part de la població catalana

<https://www.elmundo.es/espana/2018/12/29/5c26826bfc6c83720f8b46dd.html>

http://www.sindic.cat/site/unitFiles/5449/Informe%20noadoctrinament_cat_def.pdf

Educació en drets humans

L'any 2013 i davant el retrocés que implicava la LOMCE eliminant l'assignatura d'educació per a la ciutadania democràtica i els drets humans més de 40 organitzacions van denunciar davant el Consell d'Europa la situació tenint present que d'altres matèries que hi estan relacionades com l'Educació Ètico-Cívica a 4t d'ESO també desapareix o la Història de la Filosofia de 2n de Batxillerat que pràcticament també. El comissari europeu per als Drets Humans, Nils Muiznieks assenyalava que la desaparició d'aquesta matèria en la Llei Orgànica de Millora de la Qualitat Educativa impulsada pel ministre d'Educació, José Ignacio Wert, és un "motiu de preocupació". <http://www.hre2020.org>

Educació artística i cultural bàsica

A nivell europeu el darrer estudi comparatiu sobre educació artística és de l'any 2009 (Eurydice educación artística y cultural en el contexto escolar en Europa) No disposem de dades ni indicadors però amb l'aplicació de les lleis educatives espanyola (LOMCE) i catalana (LEC) es consolida un model educatiu que jerarquitzava les assignatures dificultant la formació integral de l'individu i menystenint, sempre, els Ensenyaments Artístics.

<http://www.sindicat.net/lomce/curriculum/CED%20ARTISTICA%20web.pdf>

Educació artística no formal

En l'últim informe de la EMU (Unió d'Escoles de Música Europees) el capítol dedicat a Espanya comença amb un "només al voltant d'un dos per cent de tots els espanyols menors de 25 anys s'estan beneficiant de les escoles de música", un dels percentatges "més baixos d'Europa". Les dades del percentatge general d'usuaris tampoc no ens deixa en una posició gaire favorable.

<http://damusa.dk/wp-content/uploads/Rapporter-fra-samlige-EMU-medlemslande-2010-11.pdf>

<http://www.musicschoolunion.eu/wp-content/uploads/2017/09/EMU-Statistics-2015-08.09.2017.pdf>

En contraposició, els demandants dels ensenyaments de règim especial creixen cada any a Catalunya.

<http://ensenyament.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/indicadors/sistema-educatiu/escolaritzacio/regim-especial/>

Ensenyaments artístics professionals

Un 53% del nombre total d'estudiants en matèries artístiques superiors -que és superior a 8.000- està matriculat en centres de titularitat privada, amb especial afectació als ensenyaments multimèdia i audiovisuals, en els quals no hi ha cap oferta de preus públics. Això genera un elevat component d'elitisme (o d'inequitat) amb relació a la resta de l'educació superior que ofereixen les universitats. Informe CoNCA.

<http://conca.gencat.cat/web/.content/arxius/publicacions/IC10-Informe-Final-Febrer-2017.pdf>

Inversió pública en cultura: retallades en l'accés i la participació

Les retallades han estat permanents en cultura a Espanya i Catalunya. El pressupost de cultura de la Generalitat no arriba a l'1% el 2017 (0,7%). La mitjana europea és del 2%. L'accés i la participació s'ha vist clarament disminuït. Les estadístiques demostren que el preu és el factor determinant a l'hora de participar en propostes culturals.

http://conca.gencat.cat/web/.content/arxius/publicacions/informe_anual_2018/INFORME_2018-CAT-web.pdf

Les persones amb menys ingressos són les que més clarament es veuen afectades a l'hora de participar

https://observatoriosociallacaixa.org/ca/-/el-consumo-cultural_cuestion-de-gusto-o-de-precio

Baixada del consum cultural: Catalunya, amb el 21,6% de la activitat (10.743 funcions) i el 18,1% de l'assistència (2.469.272 espectadors), veu reduïdes ambdues xifres respecte a 2016. Anuario SGAE 2018

<http://www.anuariosgae.com/anuario2018/home.html>

El paper de les dones

L'Ajuntament de Barcelona ha presentat, ara fa poc més d'un mes, l'estudi sobre la programació cultural de 2016-2017 del consistori analitzada amb perspectiva de gènere. La radiografia no és encoratjadora: de les més de 19.000 activitats de la programació analitzades de 9 àmbits culturals en 117 espais públics de la ciutat, **l'autoria només està en mans de les dones en un 24,56% dels casos el 2016 i en un 32,38% el 2017.**

<https://media-edg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2018/05/29120248/MAQInformeCulturaMaquetat.pdf>

No aplicació de la reducció de l'IVA cultural

Facua ha denunciat que només una tercera part dels cinemes han repercutit la rebaixa de l'IVA al preu de les entrades després d'analitzar 102 establiments de 45 ciutats. Per tot plegat, Facua ha reclamat a la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència (CNMC) que obri una investigació. <https://www.larepublica.cat/la-rebaixa-de-iva-no-afecta-al-preu-de-les-entrades-nomes-un-terc-dels-cinemes-han-abaixat-els-preus/>

Poca consideració del rol de l'artista en la societat

Un 75% dels artistes cobra menys de 25.000 euros a l'any i un 80% no compta amb ingressos estables, segons un informe del CoNCA. La constatació de l'aportació econòmica de la cultura al PIB com a indústria i bé de consum no pot implicar la inhibició de l'administració en el suport a la creació i als nous artistes o a la cultura amateur.

4. Mesures proposades per tal d'assolir l'efectivitat del dret

Promoure a Catalunya l'elaboració de Plans de Govern de Drets Humans que incloguin els drets culturals

Llibertat d'expressió i creació: garantir que la revisió de la llei de seguretat ciutadana consideri la llibertat d'expressió artística.

Educació en drets humans, inclosos els drets culturals

Vetllar per incloure en l'educació el coneixement dels drets humans i dels sistemes de protecció internacionals d'aquests drets i llibertats tal i com estableix la Llei 12/2009 d'Educació de Catalunya en el seu article 2 sobre principis rectoris. Les 40 organitzacions signants de la protesta sol·licitaven que des del Consell d'Europa s'instés al Govern Espanyol a que:

- S'introdueixin en el projecte de llei continguts d'educació per a la ciutadania democràtica i els drets humans en tots els nivells educatius. Tant a nivell de concreció curricular com de transversalitat i adquisició de la competència social i ciutadana.
- Es garanteixi la inclusió de continguts explícits sobre igualtat de gènere, diversitat afectiu-sexual i no discriminació, d'acord amb les recomanacions internacionals i europees.

Finançament públic

Per tractar-se d'una competència exclusiva del Govern de la Generalitat la mesura a proposar és la d'assolir una dedicació del 2% del pressupost de Cultura de forma immediata. El CoNCA també proposa en aquest sentit ampliar els pressupostos destinats a cultura amb una taxa a les operadores telefòniques i una part de la taxa turística així com impulsar una llei de participació i mecenatge a Catalunya.

El Decret 175/1994, de 28 de juny, sobre l'u per cent cultural hauria de redefinir el seu format i criteris de decisió a fi d'incorporar demandes socials específiques en relació a la seva destinació final garantint el dret a participar en la vida cultural.

Fer el seguiment de l'avantprojecte de llei del patrimoni cultural immaterial català i de l'associacionisme cultural (fons de foment del patrimoni cultural immaterial i de l'associacionisme cultural i adopció d'una possible deducció en la part corresponent a la comunitat autònoma de la quota íntegra de l'impost sobre la renda de les persones físiques, per donatius a entitats declarades d'interès cultural.)

Garantia d'accés i participació

Mesures per facilitar que el 50% de la població que no viu la cultura de forma habitual i estigui en situació de vulnerabilitat gaudeixi de tarifes socials en tots els serveis, festivals i ofertes culturals públiques i privades. Una opció interessant és la de convertir el programa Apropa Cultura en política pública.

Definir contractes programa amb totes les institucions culturals públiques (Museus, arxius, biblioteques, teatres, auditoris, centres culturals) que especifiquin el compromís amb aquests drets fonamentals garantint l'accés i la participació de totes les comunitats i actors culturals establint si cal, preus i taxes públiques ajustades a les desigualtats econòmiques i socials contemporànies

En aquests programes caldrà establir mesures per tal de garantir el paper de les dones en la cultura segons especifica l'article 24 de la Llei **17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes**.

Suport a la creació

Seguiment de la implementació de les mesures de l'Estatut de l'artista i definició d'una política pública clara de suport a la creació i als artistes.

Ensenyaments artístics professionals: Les propostes que planteja el CoNCA són, per una banda la **creació de la Universitat de les Arts de Catalunya** que integrés, com a mínim les disciplines de belles arts, música, art dramàtic, dansa, conservació i restauració, disseny (i moda). O bé, la integració dels centres d'ensenyament artístic superior a una universitat catalana, que en aquest cas, la millor opció seria **transformar la Facultat de Belles Arts en Facultat d'Art**, o qualsevol denominació que fes referència als estudis artístics en general.

Suport a l'educació artística i cultural al llarg de la vida

En la línia iniciada per l'Ajuntament de Barcelona, el Prat de Llobregat o Centelles, establir mesures de suport a la creació i a la participació (subvencions) que permetin crear àrees de pressupost i administratives de manera transversal o intersectorial. El Departament de Cultura i les quatre diputacions han anunciat recentment la voluntat de constituir el Consell de la Mancomunitat Cultural que permetrà aglutinar diputacions, ajuntaments i Generalitat "amb mentalitat de mancomunitat cultural", per tal crear programes "potents" arreu del territori, compartir experiències, incentivar la participació, i impulsar i fer créixer projectes culturals que esdevinguin projectes de país. En paral·lel el govern de la Generalitat ha aprovat assumir el projecte d'innovació educativa Escola Nova 21 com a política pública.

5. Recomanacions per tal de fer un seguiment sobre l'acompliment de les mesures proposades

a) Creació d'una Taula d'entitats culturals que agrupi Fundacions, associacions i petites empreses compromeses amb la perspectiva de drets fonamentals i amb interlocució amb els responsables polítics. Aquesta taula hauria de posicionar la qüestió dels drets culturals i fer el seguiment de:

- Informe per a l'examen periòdic universal d'Espanya en relació a la garantia dels DESC. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/ESIndex.aspx>
- Informes sobre les convencions UNESCO signades per Espanya
- Creació del nou consell de la mancomunitat i establiment d'una política pública dotada de pressupost per establir aliances per a l'educació artística seguint l'exemple d'altres països europeus:
<https://www.creativitycultureeducation.org/programme/creative-partnerships/>
https://www.kulturkontakt.or.at/html/D/wp.asp?p_title=8039
- Política pública **Escola Nova 21** hauria d'incentivar les hores dedicades a educació artística i cultural en els processos d'innovació educativa d'acord al Full de Ruta per a l'educació artística de la UNESCO i l'agenda de Seul.
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000211419_spa
- De totes les altres mesures proposades en el punt anterior

b) Vinculació a instruments orientadors de caràcter internacional i europeu:

Indicadors culturals UNESCO

https://es.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/iucd_manual_metodologico_1.pdf

Seguiment ODS 4. Meta 4.7. Indicador 4.7.1

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000262802>

Compendium Cultural Policies & trends

<https://www.culturalpolicies.net/web/statistics-participation.php>